

Bènwa

Bènwa lévé an dansé toupiti. Bènwa té an chef dansè éti té ka menm dansé épi an met fòklò, Loulou Bwalavil. An bon jan Foyal ki lè i monté Mòn Dézes, yo fèy konprann i pa té ké pé rété lakanpay, mé bien an lari lavil. Kidonk yo di'y ba'y bwa désan lavil. Kom jan isi pa djè enmen ba moun non, ében non-an rété anlèy kon an tach tjénet. Tout moun konnet Loulou pou Bwalavil. Anpami tout sé dansè'y la, sé Bènwa Loulou té simié.

Bènwa té lian kon an chat. Soup kon an lienn kalbas. Kisiswa dansé bélè-a, i té an mapipi adan sa. Koté danmié, si i té ka gadé sa, sé té olwen. I pa té toutafetman kapon, mé i té pè kou. Kidonk tousa ki té goumen kontel danmié, ladja, kokoyé, wonpwen i pa té ni konmision pou sa. Sa pa té pé antré an paradi'y. Mé dépi sé té bélè, yo di ni chien mizik, chien boul ében nou pé di bravman, Bènwa té an chien bélè. Telman i té enmen sa, apaw di travay-li dan lakiltiv, limenm té ka di i té fiè di et an kiltivatè.

Tousa i té rivé trapé dan lavi'y sé té gras a latè. Latè té fèy konnet sa ki sézon ek sa ki bet an sézonn tou. Latè tè fè'y konnet sa ki kannikil, livènaj, anfen sa ki laliwondaj ek an lavi trankil. Laliwondaj-li sé té Matinik, menmsi koté politik i té ka kwé sa té bililik. I té jaja péyi'y. An péyi éti té fet anba soufrans ladjoukann, épi tousa neg Lafrik té pòté, manniè otjipé di latè épi lasotè. Lasotè sé pa té anni pati épi an laso dèyè tè-a. Non sé pa té sa pies toubanman. Sé té bien okontrè alé chaché solidarité vwazinaj-la, pou té bay an koudmen dégradé an tè, préparé tè-a pou té planté'y. Lasotè aprann Bènwa, éti yo té ka kriyé Met Bèn tou, tout kanman mizik lasotè. Kisiswa mazonn oben granson. Latè té aprann li tout lanmou mizik, mé ou sé di tout sé konésans-tala té ka permet-li dansé bélè ankò pli obidjoul.

Met Bèn pa djè té ni tan antréne pou aprann dansé bélè-a. Travay kiltivatè'y pa té ka djè bay wouspel. Travay-li sé té sizè'd maten avan soley bien ouvè zié'y tro gran ek vréyé chalè asou tè-a. Soley té bon pou sé plant-lan, mé lè i té ka ouvè zié'y two gran, anlo bagay té ka brilé. Sirtou piébwa tou chéti. Koutzié soley té danjéré. Nonm pa té ka gadé soley-la an mitan zié, pas yo di zié bétjé ka brilé zié neg, mé zié soley té ka anni tzwé zié tout moun éti té pòté konparézonni pou gadé'y an mitan zié. Kivédi sé pa Met Bèn té ké fè malé gadé soley-la an mitan zié. Bien okontrè, i té ka fè, zafè'y san otjipé di klèté soley-la. Sel lè i té ka kom otjipé di soleys-la, sé té pa koté wonzéw swasant. A lè i té ka pran an ti-wouspel pou pran an jéografi. Sé konsa i té désidé kriyé sa dot té ka di sé té an feu, an pétépié, an partant épi

kisasayésa. Jik ni an konparézon kon chien, éti té fè yonndé jou an frédi-a, i té palé di C R S. Fo pa zot konprann magré i té ja pran bon boutou anba « la Compagnie Républicaine de Sécurité » sé té di sa i té ka palé. Han han, sé pa té sa pies. Misié té lé palé di : « Citron, Rhum et Sucre » anfen zot ka wè ki misié té plis ki asimilé pas i té ka mété glas adan CRS li-a pas sa té ka fèy chonjé an frans wonm lan té fret menmsi i té ka chofé andidan'w.

Aprésa pou wèy té kontan, sé si i té trapé an bon dlo fré karaf apré jéografi-a. A moman-tala pa té ni pies nonm asou latè pli djé, pli jwa, pli enfin pli biennéré ki Bènwa. Sa té ka rivé apré an bon ripa, i té ka fè an tipoz tet. Yo té ka kriyé sa dot koté fè an kabicha. Zot pé ké lé kwè mé sa i té ka révé sé yenki bélè. I té ka wè i ka madjaké asou an bélè-dous. I té ka pasé an bel pa nika adan an bélè-kouwant, oben i té ka plasé dé alé-viré dan an bélè-pitjé. Tout rev-li sé té dansé bélè. Délè lè i té révé i té ka bondi kon an bélié dan an bélia. I té ka lévé anfom kon an graj nef. I té pé travay jikatan solèy kouché. Kon zot ka wè Bèna pa té ni tan antréne ek aprann dansé bélè. Koté i té aprann dansé zot ka mandé zot ?

Eben i té alé adan lékol bélè. Pa alé kwè sé té an lékol dépi latit rivé jik an tet an linivèsité. An sel koté Bènwa té ka aprann dansé, sé té an swaré bélè. Dé mòso fè tanbouyé ek dé brital anbiants épi chantè ek répondè. Sé adan anbiants mizik-tala i rivé konnet tousa i aprann. Afos gadé, afos wè, mé sirtou afos obsèvè kouman chak dansè té ka monté o tanbou. Kouman an dansè té ka té ka fè flann-li, non selman épi an koutzié mé épi tout kò'y. Kounman an danm bélè épi tout kanman jes twel-li, té ka anni vlopé an dansè dan an brènman kasibi. Sé an swaré bélè Bènwa aprann kouman danm-bélè ka fè an diez lentérésan anlè'y. I wouvè dé kokozé'y pou gadewè. Pas sé pa tou di gadé, fok ou sa wè. Wè an fion an dansè vréyé ba anlot. An katel an boug ka vréyé ba anlot dansè. An twazé an madanm ka fésé anlè an moun mé ki té an provokasion ba anlot danm bélè éti té gadé trop an nonm i té ni kéchòy pou'y.

An chantè té ka avèti an bon dansè komva “Entel véyé kò'w, véyé zafè'w kabrit ka manjé chou di an jaden'w ». Tout lo parabol-tala sé té solidarité dot moun té ka kriyé makrélaj, mé sa ki té okouran té ni tout sans yo véyatif. Sé bien pou sa adan swaré bélè ou té ka pran an bon lodè lozi, oben, ziéw, zorèy ou, nen'w, lang ou té pou pran gou swaré-a épi tousa ka pasé.

Sé adan lékol-tala, lékol swaré bélè Bènwa té ka aprann chak jou ki manniè lavi ka woulé. Délè i té ka fè an matjilpa ek sé té an bel pa. Savrè sé pa pou sa yo di « mantjé tonbé sé bel pa ». Bènwa pa té awogan, i té an boug ka aprann pas i té sav, saw pa konnet lontan gran pasé'w. E si an sipozision ou anvi kwè ou konnet, apré wou menm ka di kò'w : si man té sav. Si ou té

sav ou pa té ké fè gwo-koko é asiré ou ké aprann sa ou poko sav. Pas délè, sé pa sa ki kwè ki konnet i sav. Moun an ou ka pran pou an lèkètè-a oben tjek madjendjen-an, sé li ka fè'w dékouvè an bagay éti té anba zié'w mé ou pa té janmen wè. Sé bien pou sa fok gran toujou kouté piti ek piti pou kouté pli gran pasé'y. Lakonésans sé yonn-alot, pa ni yonn ki sav épi anlo ki san konpréansion. Lakonésans ka fè alévini an chak moun. E sé wou ki pou véyatif asou sa ou ka tann. Présé kouté pa présé palé. Bien délè sa ki sav pa ka djè palé. Yo ni labitud bwè tout, manjé tout, mé yo pa ka di tout. Eben an pati moun pé di sa sé filozofi oben pawol pou filé zòfi, antouléka Bèna té sav adan sa i kriyé lakonésans lavi, i té rivé konnet sé adan swaré bèle anlo kanman lavi-a té ka déwoulé akondi an karé bèle. Fok ou sav, dansé ka woulé dan lé kat pwen kardino. Bènwa té ka révé toulong i té ké fè an gran dansè bèle. Lè i koumansé palé di sa alantou'y. Anlo moun té ka fè lafet épi'y. Si yo té ka bien konprann dansé sé bagay ka anmizé'w, yo té lwen konprann an moun té pé fè yenki dansé dan lavi'y. Amwens si sé té an fenyan. An nonm pou genyen lavi'y épi travay-li. E pou moun lakanpay, sel travay éti té ka ba'w manjé sé té lakiltiv. Lè ou té planté an fos yann, fè an chan patat, an séyon lonyon épi kisisayé an jaden pou'w sa bien manjé. Yo té ka di Bènwa lévé an rev-la, sé pa dansé té ké ba'y bwè manjé ek swen an fanmiy. Mé Bènwa té désidé di kwè an rev-li. Yo di lè ou ka kwè an rev-ou, i ka rivé poutoutbon. An fon tjè'y i té désidé kwé a rev-tala. I té ka wè i té ka dansé asou pliziè sèn, adan dives péyi. Lot jou ni an konpè'y té palé'y di an konkou group folflorik. Misié té ka mandé kò'y sa i té mantjé. I té ni dé pié, dé bra, an tet kon tout sé lézot dansè-a i pa té mantjé ayen pèsonn pou i té sa dansé. Dayè sé bien pou sa Ti-Bèn té ka véyé'y an bèn pou limenm té aprann matjé pa, simen pa, simié pa menm palé di sa.